

HILJADUGODIŠNJA RUSOFBIJA ZAPADA

Ги Метган, *Запад – Россия: тысячелетняя война. История русофобии от Карла Великого до украинского кризиса*, Paulsen, Москва, 2016, 464 с.

Knjiga Gi Metana *Zapad – Rusija: hiljadugodišnji rat. Istorija rusofobije od Karla Velikog do ukrajinske krize* nije ni prva, ni poslednja knjiga napisana o fenomenu rusofobije u međunarodnim odnosima. No, po mišljenju onih koji prate ovu temu i autora ovog prikaza sigurno je najbolja i najkompletnija do sada. Ovaj švajcarski publicista poduhvatio se napora koji nijedan naučnik iz oblasti međunarodnih odnosa nije učinio – da prouči celokupnu istoriju rusofobije u svim njenim pojavnim oblicima i pruži odgovor na pitanje postavljeno u drugom podnaslovu knjige: *zašto toliko volimo („mi“ ovde znači Zapad) da mrzimo Rusiju?* Mržnja Zapada prema Rusiji, o kojoj govori Metan, začinje se pre više od hiljadu godina i traje gotovo u kontinuitetu do danas, menjajući samo pojavne oblike, opravdanje i glavnog subjekta (zapadnu državu ili nedržavnog aktera) koji je u određenom periodu zagovarao. Retke i kratke su bile „pauze“ u rusofobiji zapadnog sveta, kada je ona prelazila u blagonaklonost, pa i oduševljenje Rusijom. To se dešavalo za vreme velikih ratova (Napoleonovi ratovi, Prvi i Drugi svetski rat) u kojima su pojedine zapadne države bile u savezništvu sa Rusijom, odnosno u međuratnom periodu, kada su zapadni komunisti obogotvoravali Sovjetski Savez. Ovaj kontinuitet je po Metanu u zapadnim društvima pretvorio rusofobične reakcije na bilo šta što sa Rusijom ima veze u uslovni refleks kao kod Pavlovljevog psa. Čak i u slučaju očiglednih tragedija u kojima su masovno stradali ruski građani (avionska nezgoda nad Oberlingenom, teroristički napad i talačka kriza u Beslanu), zapadna propaganda bi se trudila da u tome pronađe krivicu ruskih vlasti, a da ne govorimo o krizama i sukobima u koje je Rusija direktno bila umešana (jednodušna pristrasnost Zapada u ukrajinskoj krizi u korist kijevskog režima, a protiv Rusije kao najsvežiji primer). Imajući iskustvo iz prve ruke sa rusofobičnom propagandom u švajcarskim medijima, Metan se latio posla da odgovori na pitanje: zašto?

Korene savremene rusofobije Metan nalazi u srednjovekovnom raskolu hrišćanstva na zapadno i istočno, koje se formalno dogodilo 1054,

ali je lanac uzroka koji su doveli do njega započet još u IX veku, u vreme Karla Velikog. Ovaj franački vladar zloupotrebio je tada relativno beznačajan spor o simbolu vere (da li Sveti Duh proističe samo iz Oca, ili i iz Sina) kao „meku moć“ u svom rivalstvu sa Istočnim Rimskim carstvom (Vizantijom). Nastojeći da promovise sebe kao vladara čitave Evrope, naslednika rimskih careva, on je insistirao na tome da rimske pape usvoje novi simbol vere i nametnu ga čitavom hrišćanstvu. Centralizacija u oblasti religije u korist Rima, a na štetu Konstantinopolja utrla bi put i potčinjavanju Vizantije (legitimnog naslednika nekadašnje rimske imperije) od strane novoproglašenog zapadnog carstva Karla Velikog. Njegov posao nastaviće vladari Svetog Rimskog carstva i rimokatoličke pape, koji će dugo biti u međusobnom sukobu, ali sa zajedničkim ciljem – da potčine sebi pravoslavni istok Evrope. Kakve to veze ima sa Rusijom? Ključna Metanova rečenica glasi: „Da je knez Vladimir 988. godine u Hersonu odlučio... da primi rimsko katoličanstvo, a ne pravoslavlje, to bi izmenilo čitavu evropsku istoriju, jer niko na Zapadu, niti na Istoku, ne bi smeo da posumnja u pripadanje Rusije Evropi“. Ruski izbor pravoslavlja, dakle, bio je inicijalna kapisla hiljadugodišnjeg posmatranja Rusije kao „drugog“ od strane katoličkog (kasnije i protestantskog) Zapada. Kako bi ispravili ovu „anomaliju“, krstaši su 1204. „skrenuli s puta“ i poharali Konstantinopolj, da bi 1242. vitezovi Tevtonskog reda vojno prodrli u Rusiju s ciljem da je preobrate u katoličanstvo. Ovaj pohod i njegovo zaustavljanje od strane novgorodskog kneza Aleksandra Nevskog označavaju početak zapadnog „prodora na istok“ sa ciljem nametanja dominacije Rusiji, i ruske odlučnosti da mu se suprotstavi i sačuva svoju nezavisnost i samobitnost.

Padom Konstantinopolja pod osmanlijsku vlast 1453. i proglašenjem Moskve za „Treći Rim“ sva religijski motivisana mržnja Zapada usmerava se ka Rusiji. Oslobodivši se istočnog (mongolsko-tatarskog) jarma, Rusija biva prinuđena da se brani od novih krstaških pohoda zapadnih (i katoličkih i protestantskih) sila, u prvo vreme Poljske i Švedske. Kada uspe da savlada ovu pretnju, i u toku XVII i XVIII veka potvrdi se kao jedna od evropskih velikih sila novonastalog modernog doba, subjekat nove faze rusofobije postaje najjača evropska sila tog vremena – Francuska. Talas ateističkog Prosvetiteljstva u njoj umesto na religioznu, postavlja rusofobiju na filozofsku osnovu. Francuzi razvijaju ono što Metan naziva „mitom o azijskom despotizmu i varvarstvu“, nasuprot evropskoj civilizaciji čija je avangarda, naravno, Francuska. Jedan od elemenata ove rusofobije predstavljalo je suprotstavljavanje zapadne lične (kapitalističke) slobode ruskoj socijalističkoj (dakle znatno pre komunizma) seoskoj opštini. Vrhunac francuske rusofobije predstavlja jedan falsifikat iz druge polovine XVIII veka, „zaveštanje Petra Velikog“ kao dokaz navodnog ruskog plana osvajanja najvećeg dela Evrope. Pri svom pohodu na Rusiju 1812. Napoleon će se pozvati na ovaj lažni dokument, a francuska

rusofobija neće splasnuti ni posle njega. Njegov sestrić Napoleon III će 1853. uspeti da isprovocira Krimski rat, prvog modernog sukoba u kome se gotovo čitav Zapad ujedinio protiv Rusije (drugi će nastupiti povodom ukrajinske krize 2014).

Francusku rusofobiju u XIX veku zaseniće engleska, postavljena manje na filozofsku, a više na pragmatičnu, neposredno interesnu osnovu. Britanci su videli Ruse kao pretnju svom kolonijalnom carstvu i koristiće se rusofobijom da bi ojačali imperiju. Ova rusofobija doći će do izražaja i u umetnosti, pa Metan dokumentuje kako je čuveni roman *Drakula* Brema Stokera, zapravo politički obojeno rusofobično delo, gde je grof Drakula metafora za Rusiju. Britanska rusofobija imaće i ekonomski cilj – da liberalni kapitalizam koji je sredinom XIX veka cvetao proširi na ceo svet, između ostalog i na veliko rusko tržište. Britanci će privremeno promeniti pristup početkom XX veka, kada u Nemačkoj budu videli veću pretnju od Rusije. Do tada će upravo Nemačka uveliko preuzeti štafetnu palicu zapadne rusofobije. Nemačka rusofobija, pre svega, bila je geopolitički zasnovana na ideji o „životnom prostoru“ na istoku i rasističkom nastojanju da germanska „viša rasa“ porobi Slovene, što će dostići vrhunac naravno u Hitlerovom nacizmu i njegovom vojnom prodoru na istok protiv sovjetske Rusije. Nemci sa rusofobijom, međutim, neće prestati ni nakon posleratne denacifikacije. Počev od šezdesetih, a posebno nakon Hladnog rata, oni će vršiti reviziju istorije nastojeći da izjednače staljinizam sa nacizmom i umanje rusku ulogu u pobedi nad ovim poslednjim, da bi sa proširenjem zapadne sfere uticaja, NATO i EU na istok (zaključno sa ukrajinskom krizom), zaključuje Metan, ovoga puta „bez ijednog ispaljenog metka“, napokon ostvarili svoj san o „životnom prostoru“.

Naposletku, tu je po Metanu i najjača rusofobija, ona koja je i danas dominantna – američka. Metan je vidi kao sintezu elemenata prisutnih u francuskoj, engleskoj i nemačkoj rusofobiji – dakle filozofskih (sloboda, demokratija i ljudska prava), pragmatičnih (gospodarenje morima, širenje liberalno-kapitalističkih tržišta, insistiranje na „mekoj moći“ – rusofobiji u umetnosti) i geopolitičkih (nastojanje da se ovlada Istočnom Evropom i „predelom srca“ Evroazije kao prečicom koju je geopolitičar Halford Makinder video za ovladavanje svetom). Sve ovo dolazilo je do izražaja u vreme hladnoratovskog rivalstva supersila, a još više u posthladnoratovskom periodu, kada na scenu stupaju rusofobični „trustovi mozgova“, sastavljeni od intelektualaca (Zbignjev Bžežinski na čelu kolone) koji predlažu kako se sa „ruskom pretnjom“ (naslednicom sovjetske, komunističke) treba obračunati kroz kombinaciju „tvrde“ i „meke“ moći. Rusofobija zemalja Srednje i Istočne Evrope, pripadnica bivšeg Istočnog bloka, u ovom periodu uspeva da se „ugradi“ u američku spoljnu politiku.

Koji zaključak, ujedno i odgovor na postavljeno pitanje – zašto Zapad toliko voli da mrzi Rusiju – nudi Metanovo razmatranje istorije rusofobije?

Da su svi njeni nabrojani subjekti – od Franačke države, preko katoličke crkve i Svetog rimskog carstva, Poljske, Švedske, Francuske, Britanije, do Nemačke i Sjedinjenih Država – imali osvajačke namere, odnosno hteli su zavladaju svetom. Na tom putu im je stajala „tvrdoglavo“ nepokorna Rusija. Cilj rusofobije je da se zamenom teza opravdaju naponi usmereni na pokoravanje Rusije, tako što će oni zapravo biti predstavljeni kao oslobodilački, defanzivni potezi koji treba da „obuzdaju“ „ruskog medveda“, jer je navodno Rusija ta koja je ekspanzionistička, osvajačka sila. Ovo direktno protivreči istorijskim činjenicama koje pokazuju da je gotovo svaka ekspanzija Rusije ka zapadu bila reakcija na prethodnu ekspanziju nekog od zapadnih aktera protiv Rusije, dakle bila je defanzivno motivisana, s ciljem osiguranja od ponavljanja agresije. Zapad je, jednostavno, prvi napao – tevtonskim pohodom 1242, na šta su se nadovezali svi kasniji zapadni pokušaji da se Rusija pokori zavojevanjem. Ako to znamo, onda je logično da mogućnost za prestanak zapadne rusofobije i povratak u vreme kada je ruska kneginja bez problema mogla da se uda za francuskog kralja (Metan se služi tim primerom iz XI veka) treba tražiti u odustajanju Zapada, u ovom trenutku predvođenog SAD-om, od osvajačkih ambicija i prihvatanju ravnopravnih odnosa sa Rusijom.

Autor knjige smatra da je tu promenu moguće ostvariti na nivou diskursa, tj. da ne postoje realni interesi koji bi Zapadu nametali pokoravanje Rusije kao imperativ. Metan detaljno analizira metode kojima se služi savremena rusofobična propaganda na Zapadu, a koja postaje posebno izražena od dolaska Vladimira Putina na mesto predsednika Rusije. Besomučnim ponavljanjem poznatih stereotipa i dalje se održava hiljadugodišnji mit o „svirepom ruskom medvedu“, kome treba uzvratiti odgovarajućim kontramitom. Njega Metan predstavlja svojom verzijom bajke o Snežani i sedam patuljaka. Iz nje zaključujemo sledeće: kada se Zapad bude, za razliku od zle kraljice iz bajke, pogledao u ogledalo i prihvatio ono što bude video – a to je da suštinski od Rusije nije bolji ni u čemu što bi mu davalo pravo da joj nametne svoju hegemoniju ne bi li je „civilizovao“ – onda će se stvoriti uslovi za novi zajednički početak Istoka i Zapada, u obostranom interesu.

Na kraju, da kažemo i zašto bi ova knjiga bila zanimljiva za čitaoce u Srbiji, odnosno zašto ne bi bilo loše da pored francuskog i ruskog bude izdata i na srpskom jeziku. Autor ovog prikaza vidi motive srbofobije vrlo sličnim motivima rusofobije o kojima piše Metan, kao i u solidnoj meri poklapanje subjekata ovih dveju pojava. I Srbi su kroz istoriju plaćali, a i danas plaćaju danak svojoj različitosti od Zapada u religijskom smislu, ali i usled svoje tradicionalne nepokornosti različitim osvajačima kojima je Balkan bio geopolitički ili geoekonomske zanimljiv. Ova sličnost, kao i činjenica da Rusija, sve i da nije uvek pružala pomoć koju smo očekivali, makar nikada nije nanela Srbiji zlo analogno onom koje su joj činile zapadne države, čini rusofiliju krajnje prirodnim osećanjem u Srba. U Srbiji

međutim postoji i rusofobija (postoji i u samoj Rusiji, o čemu Metan takođe otvoreno govori). Nju zagovaraju određeni delovi društvene i političke elite koji smatraju da je Srbiji mesto na Zapadu i da ona svoju pripadnost zapadnoj civilizaciji, između ostalog, treba da zasluži i stavljanjem na stranu Zapada u njegovom sukobu sa Rusijom. Jedan deo ovih subjekata zastupa ovakav stav iz ličnog interesa. Ova knjiga mogla bi da razveje iluzije kod onih drugih, koji stvarno veruju da Srbija može i treba da bude deo zapadnog „mi“ koje bi bilo suprotstavljeno ruskom „drugom“. Metanova analiza istorije rusofobije i mogućnosti za njeno prevazilaženje mogla bi da pomogne i spoljnopolitičkim odlučiocima u Srbiji da kroz odlučnu politiku aktivne neutralnosti, kao svojevrsan most između Istoka i Zapada, uzmu učešće u prevazilaženju rusofobije i ujedinjenje Evrope na zdravim, ravnopravnim osnovama.

Vladimir TRAPARA